

BEVEZETŐ

2000 júniusában tizedik alkalommal rendeztük meg a Zentai Múzeummal közösen hagyományos nyári szemináriumunkat. A téma a házasság volt. A társaság tagjait és más előadókat egy-egy konkrét téma feldolgozására kértük fel a téma kapcsán.

A kérdéskör kiválasztásánál az a felismerés vezérelt bennünket, hogy az emberélet fordulóihoz kapcsolódó szokások, azok, amelyek napjainkban is élnek, számtalan archaikus vonást megőriztek, s ezek azok a rítusok, amelyek alkalmazkodni tudnak a kor viszonyaihoz, a régiségek mellett újabb és újabb elemekkel bővülnek. A három nagy sorsfordulóval: a születéssel, a lakodalommal és a halállal kapcsolatos rítusok közül a lakodalomhoz kapcsolódó szokáscelemek a legösszetettebbek. Egy-egy lakodalmat a kutató nagyon sok szempont alapján vizsgálhat, hiszen itt tetten érhetők a társadalmi szokásaink, népdalaink, néptáncaink, dramatikus játékaik, a táplálkozási hagyományok, a hiedelmek, amelyek végigkísérik a fiatalok útját a menyasszony kikerésétől a fektetésig, aminek bizony meg kellett lennie, az újasszonynak élete párjával a régi időben a padlásra fel kellett mennie, ahogy azt az egyik lakodalmas énekünkben is elmondják.

Bizonyára a szokáskör összetettsége miatt, néprajzosaink ritkán vállalkoztak arra, hogy ezt a látványos szép szokást monografikusan feldolgozzák. A XIX. században e vidék lakodalmi szokásairól csak Kálmány Lajos munkájában, a *Szeged népének* a második kötetében a szajáni lakodalomról találhatunk adatokat. A Borovszky-féle vármegye-monográfiában ugyan részletes összefoglaló olvasható a vármegye valamennyi népének lakodalmáról. Bellosics Bálint, a tanulmány szerzője, többnyire nyugat-bácskai adatok alapján írta meg tanulmányának ezt a fejezetét, a kiindulópontja pedig a baracskaiai lagzija volt. A két világháború közötti időszakban a *Híd*ban a muzslyai lakodalomról találhatunk néhány adatot. A *Jugoszláviai Magyar Újság* cikkpályázatára beküldött pályamunkák közül is csak egy foglalkozik ezzel a témával, ifj. Lakatos Mihály ír *Telecska 1883–1933* című írásában a lakodalomról.

A későbbi időszakban a leglátványosabb, az emberélet fordulójához kapcsolódó szokásunkról kevés olyan tanulmány készült, amely azt minden szempontból megvizsgálta volna.

Jung Károly gombosi, Kovács Endre doroszlói tanulmányai azok, amelyek teljességre törekedtek, de a két könyv, *Az emberélet fordulói*, valamint a *Böl-*

csőtől a koporsóig zenei anyagot nem tartalmaz, márpedig egy-egy lakodalom bemutatásához nélkülözhetetlen az ilyen megközelítés. Tóth Ferenc ürményházi, Csorba Béla temerini összefoglalójából is hiányoznak a népdalok, magyar nóták, amelyek nélkül elképzelhetetlenek a lakodalmak.

Bodor Anikó és Burány Béla legújabb könyvében, a *Vajdasági magyar népdalok* I. kötetében és Burány Béla *Ünnepek, szokások, babonák* I.-ben találunk olyan népdalokat, melyekkel kapcsolatban a szerző közli azt is, hogy a lakodalmakban is énekelték, vagy éneklik napjainkban. Kiss Lajos Horgos népdalait tartalmazó szöveg- és dallamgyűjteménye is utal a népszokás zenei anyagára.

A házassággal kapcsolatos néprajzi kutatások sokszínűségére mutatott rá Jung Károly, amikor a móríngolás jogszokás eredetét és annak interetnikus vonatkozásait taglalta a Vajdasági Történelmi Levéltárban őrzött szövegek alapján. Virág Gábor több tucat mórínglevelet talált a feketicsi református egyház presbiteri jegyzőkönyvei között. Ezeket olvashattuk 2000-ben a *Híd* számaiban, Zentán pedig ezekkel kapcsolatos megfigyeléseit ismertette, melyet e számban is módunkban lesz elolvasni. A hajnali mosdatás szokása legtovább a kupuszina lakodalom befejező szakaszának volt az egyik ünnepélyes mozzanata. Erről Silling István írt részletesebben. A XIX. századi betiltásával, ugyanis a trachoma szembetegséget terjesztette, és a szokáselem délszláv párhuzamaival ugyancsak Jung Károly foglalkozott.

Sinkovics Ferenc a csantavéri lakodalmas csúfolókat vizsgálta tartalmi és funkciójuk szempontjából. Matijevics Lajos találós gyűjteményében is több olyan szöveget olvashatunk, mely a menyasszony kikérésekor hangzott el. A falusi lakodalmak legvidámabb jelenetei közé tartozik a menyasszony kikérésekor elhangzó találós kérdés, melyet vagy a menyasszony vőfélye tesz fel a vőlegény násznagyának, vagy éppenséggel a vőlegénynek. A szellemes szövicceken alapuló, napi aktualitásokhoz is kapcsolódó szövegek megérnék, hogy nagyobb figyelmet fordítsunk rájuk.

Borús Rózsa szépen foglalta össze az egykori topolyai lakodalmak szokásrendjét, másrészt több kéziratban maradt vőfélyverset őrzött meg a feledéstől. A topolyai lakodalmak ismertetésekor hangsúlyozza a lakodalmak ceremóniamesterének szerepét, a lakodalom menetét a vőfélyek szempontjából követi nyomon, de számtalan apró mozzanatra: hiedelemre, társadalmi szokásra hívja fel az olvasó figyelmét, amely nélkülözhetetlen e szokás megismerésében. Könyvének külön értéke az úgynevezett *Pacséri vőfélykönyv*. A hetvenkét oldalas, sűrűn teleírt szöveg keletkezésének idejét a szerző nem tudta megfejtetni, megpróbálta a szájhagyománnyal és a levéltári adatokkal összeegyeztetni, s azok alapján körülhatárolni azt az időszakot, amikor a versek keletkeztek. A füzet tulajdonosai úgy emlékeztek, hogy a verseket valamikor a múlt század közepén Erdélyi György másolta. Az anyakönyvi adatokat böngészve a szerző arra következtetett, hogy a szövegek lejegyzését már 1840-ben befejezhette az ismeretlen szerző.

A pacséri vőfélykönyv ugyan nem ad hiteles képet a XIX. századi lakodalmakról, de a rítus menetére némi eligazítást nyújt. A későbbi vőfélyszövegek szempontjából tanulságos a pacséri kézirat szöveg. Másolója bizonyára a korszak divatos ponyvanyomtatványait másolta a maga örömeire, családjának okulására. Úgy gondolom, hogy több nyomtatott szöveggel is összeszerkesztett. Nem népi szövegeket örökít meg az egykor másoló, hiszen a ba-

rokkos versforma, az antik hősök megjelenítése az erkölcsi példabeszédekben ismeretlenek még a népi írásbeliségben is. A szabadkai Bittermann Károly két füzetet adott ki 1854-ben a *Vőfények kötelessége*, illetve *Vőfényi kötelességek* címen. Ezekben is olvashatók a pacséri vőfélykönyvben található antik irodalmi párhuzamok.

Az igazi parasztvőfélyek természetesen a későbbiekben felhasználták ezeket a kiadványokat, szabadon alakították azokat a közösségük ízlése szerint. Leegyszerűsítették a verselést, s az így átalakított szövegek egyszerűségükben még nyertek is: gördülékenyek lettek, képeikben egyszerűsödtek. Az történt velük, mint a betyárballadákkal, amelyek tizenkilencedik századi alapját ugyancsak a tizenkilencedik századi nyomtatott históriás énekekben kell keresnünk. A vőfélyversek azonban sohasem érték el azt az esztétikai színvonalat, mint az előbb említett balladáink. Lehet, hogy épp azért, mert az írásbeliségtől sohasem tudtak elszakadni, hiszen folyamatosan jelentek meg még a harmincas–negyvenes években is.

A vőfélykedés egy-egy fiatalembernek nagy élménye. A két világháború közötti időszakban nem járt érte fizetség, azok vállalhatták ezt a feladatot, akik még nem házasodtak meg. Később már kiegészítő keresete volt egy-egy ügyesebb falusi-kisvárosi parasztembernek. Az egyes vőfélyeknek körzete alakult ki, hogy hol vezette a lagzikát. Ezért a későbbiekben már nem szívesen adták tovább szövegeiket. Élete végén volt alkalmam beszélgetni a csantavéri vőfélykirállyal, aki büszkén mesélte, hogy hozott össze verseiből, táncaiból egy szép házat, miközben sok száz fiatal párt indított el a házasság rögzös útján. A verseket éppen ezért nem szívesen adják át, még a kutatóknak se.

A X. zentai tanácskozáson a házassággal kapcsolatos kérdéseket akartuk tehát megvitatni, ezért előadónk többsége nem egy-egy település lakodalmi szokásait mutatta be, hanem azoknak egy-egy apró részletét. Célunk az volt, irányítsuk arra a figyelmet, hogy milyen sok szempontot kell figyelembe venni annak, aki majdan rászánja magát, és megírja egy település házassággal kapcsolatos minden mozzanatát.

A tanácskozás megtartását ezúttal is a budapesti székhelyű Illyés Közalapítvány támogatta, valamint a zentai cukrászok, akik az összejövetelre lakodalmas tortákat készítettek.

BESZÉDES Valéria